

CURSOS FUNDACIÓ FITA**EL FLÂNEUR A LA FINESTRA****Part primera****D'ON VENIM LLUNYÀ**

Sessió nº 4 (14, XII, 2016)

EL GRAN PRIMER FABRICANT DE SISTEMES

Plató /Sòcrates o Sòcrates /Plató (la tòpica i estranya parella)

J. Jubert Gruart

I. Atenes: localitat i epocalitat

La ciutat-estat Atenes, a l'època de Sòcrates/Plató (s. V-IV a.e.a.), s'estén al llarg de la península Àtica, essent la més gran en extensió i població de les ciutat-estat gregues, amb una població total de 250-300.000 habitants¹, dels quals només 43.000 adults mascles eren ciutadans de ple dret.

No és un territori especialment fèrtil dins de la Grècia continental: majoritàriament rocós, permet una agricultura difícil. Només les planures, no massa extenses, d'Eleusis i Marató, al nord, són l'excepció. Fins l'època d'esplendor (polític, econòmic, literari i artístic) del s. V a.e.a. fou una de les *polis* de segona o tercera categoria.

No només des d'un punt de vista geogràfic, és un territori jònic. Amb la particularitat, per la seva ubicació en la costa occidental, que al seu darrera hi té Beòcia i Esparta, en comptes dels perses que s'apilonen sobre l'espalla de la jònia oriental.

¹ Incloent infants, dones i esclaus.

Genealogia històrica de la ciutat-estat d'Atenes (antecedents)

La peculiaritat d'Atenes, com a pilar bàsic/fundacional de la civilització europea/occidental, rau en la invenció d'un sistema de govern o estat polític denominat **democràcia**. Pèricles (s.V a.e.a.) utilitzà aquest nom a l'*Oració fúnebre* que Tucídides li atribueix², vertader primer "manifest de la democràcia".³

El camí per arribar-hi fou llarg, passant abans per etapes de monarquia, oligarquia i tirania.

1. Etapa monàrquica

Segons la versió llegendària⁴, un heroi micènic, **Teseu**, havia aconseguit la unió dels pobladors de l'Àtica, proclamant-se'n rei.

Menesteu, onzè rei d'Atenes, participà a la guerra de Troia (s. XIII-XII a.e.a.), segons la *Ilíada*.

A inicis dels s. XI a.e.a., seguint amb el relat tradicional, la ciutat-estat Atenes tingué el seu darrer rei (*wanax*), **Codro**, que morí fent front a la invasió dòrica provinent del Peloponès.⁵

2. Etapa aristocràtica

A l'inici del s. VII a.e.a., el sistema de govern monàrquic fou canviat per un règim de tipus aristocràtic. Nobles terratinents o *eupàtrides*, integrats en un òrgan superior (**Areòpag**), escollien a l'*arcont* (suprem magistrat), un càrrec inicialment vitalici i hereditari i posteriorment limitat a un període de 10 anys. La resta de la població (els *demiürgs*: petits propietaris, i comerciants; els *georgoi*, treballadors assalariats; així com infants, dones i esclaus) no tenien cap representant a l'Areòpag i mancaven de drets.

La família dels alcmeònides és plenament vigent i poderosa, ja en aquesta etapa.

3. Etapa oligàrquica

A l'any 683 a.e.a. un cos de 9 homes nobles (*oligarques*), escollits i renovats cada any pels nobles, es posà al front de l'estat independent d'Atenes. Un d'ells, l'*arcont* en cap, tenia el privilegi de donar el seu nom a l'any en curs. Un altre, el *polemarca*, tenia potestat sobre l'exèrcit. El Consell dels 9 tenia la seva seu la colina del déu Ares (*Areòpag*).

² Tucídides, *Història de la guerra del Peloponès*, II, 36-41.

³ Jean Touchard, *Historia de las ideas políticas*, Tecnos, Madrid, 2013 (1961), p. 32.

⁴ Una historia recollida i divulgada per Aristòtil a *La constitució d'Atenes*.

⁵ Segons la llegenda, un Oracle havia vaticinat que guanyaria el bàndol al qual pertanyés el rei que primer moriria. En assabentar-se'n, Codro es feu matar.

4. Assajos de Tirania

A finals del **s. VII a.e.a.**, seguint el model polític dels jònics, alguns atenencs assajaren d'optar pel **règim tirànic** (que ja havia tingut èxit a Mègara, el seu veí continental). **Ciló** (c. 620/10), el primer i efímer tirà d'Atenes, amb la col·laboració de Mègara, va prendre per la força l'Acròpolis o Fortalesa central de la ciutat, enderrocant l'*arcont* de l'any, **Megacles**, membre de l'antiga família dels Alcmeònides. L'intent va durar poc. Els atenencs, bàsicament comerciants i artesans (*demiürgs*), posaren setge a l'Acròpolis i prometeren als colpistes, prenent els déus per testimoni, de respectar-los la vida si es rendien. El destituït **Megacles**, de nou posant al front de l'Areòpag i de l'Acròpolis, no respectà el pacte i feu ajusticiar als colpistes.

621: Assajant de posar ordre (enfront del creixent malestar popular), el nou arcont **Dracó**, l'any 621 a.e.a., redactà un codi manifestament sever i partidista en favor dels nobles, reduint a esclavitud als dissidents i infractors de la nova llei escrita.⁶

Etapa d'inici de govern per al poble (timocràcia).

Constitució/Assemblea/Partits polítics

594: Un nou *arcont*, **Soló (638-558)**, membre ric de l'antiga noblesa, procedí a revisar les lleis draconianes. Coincidint amb l'ús generalitzat de la moneda encunyada, revisà el cens de la població, condonà tots els deutes, alliberà als esclavitzats per aquesta causa i els hi retornà les terres, abolí també la pena de mort (llevat del cas d'assassinat), creà nous tribunals populars d'apel·lació presidits per ciutadans no nobles, regulà els preus del mercat, prohibí l'exportació de blat i promogué el conreu de productes autòctons, com els ceps i les oliveres, i estimulà la immigració de mà d'obra qualificada. Emprengué també una profunda reforma de totes les institucions polítiques: substituï el Consell dels oligarques per una Assemblea formada per representants de la classe social superior dels terratinents (no pas, però, per artesans i treballadors), fet que comportà l'abolició dels drets del noble. Els ciutadans d'Atenes es dividiren en quatre grans classes socials d'acord amb la seva riquesa en blat, una divisió que quedà també reflectida en l'organització jeràrquica de l'exèrcit no professional (comanaments, cavalleria, infanteria pesada i infanteria lleugera i marineria, respectivament). Es va instituir la *Boulé* (consell dels 400), amb representants de les tres primeres classes socials i exclusió d'artesans i treballadors del camp.

⁶ Llei "draconianes". El robatori d'una col podia comportar pena de mort.

Havia començat el camí que conduiria a la democràcia: era, però, només, **un govern per al poble, no pas (encara), del poble**. Una reeixida alternativa tant a l'oligarquia com a la tirania, no pas per tot-hom (tot el poble).

A més d'aquesta divisió classista de la població (tot i que coincidint en par amb ella), una altra font de tensió tenia el seu origen en la diversificació territorial de l'estat d'Atenes: els *diacrios* o habitants de la muntanya, pobres; els *pedieos*, habitants de la plana on els nobles hi tenien els seus feus; i els *paralios*, habitants de la costa, comerciants i navegants. Aquesta divisió donà lloc a un ben definit tripartidisme: el partit de la plana (dirigit per **Licurg** d'Atenes; el partit de la muntanya (**Pisístrat**); partit de la costa (**Megacles**). Ben establerta la Constitució (estat constitucional), Soló es retirà. Esclat de lluites partidistes per fer-se amb el poder.

Tirania populista

560 i 547: Recolzat i emprant els *diacrios* (pobladors pobres o de la muntanya, als quals havia promès un just repartiment de la riquesa), **Pisístrat** (608-527), parent i amic de Soló, instaurà una tirania, interrompuda durant 6 anys (el **553**) per un cop d'estat dels partits de **Megacles** i **Licurg** (comerciants i nobles), i represa a l'any **547**. I, encara, havia de patir un nou i transitori enderrocament.

Considerada globalment, l'**època de Pisístrat** fou la d'un efectiu i prototípic tirà jònic, populista (defensor dels interessos populars); consolidà l'obra de Soló, mantingué un inèdit període de pau, garantí la importació de blat (procedent d'Ucraïna) i de metalls (de la Càlcida), es feren nombroses obres públiques (reduint l'atur), instaurà les grans festivitats Panatenees i Dionisíaques, començaren les obres del temple dedicat a *Atenea Pàrtenos*, sobre el que anys a venir (448-438) s'hi construirà el Partenó. Atenes, amb Pisístrat, passa a situar-se a la capçalera de totes les altres ciutat-estat gregues. Interiorment, exercí una forta repressió envers l'oposició, les llibertats civils patiren manifestes restriccions, col·locà a membres de la seva família enfront dels principals càrrecs de l'Estat, afavorí les arts i les lletres (primera representació teatral⁷, primera biblioteca pública, ...), hi hagué creixement comercial i econòmic, ...

De la Tirania moderada a l'"horror"

527-510: A la mort de Pisístrat (el 527 a.e.a.), dos fills seus, **Hípies** i **Hiparc**, el succeeixen (dinastia, efímera, dels pisistràtides). Quan portaven tretze anys exercint de tirans moderats i de protectors de les arts, l'assassinat d'Hiparc canvià el sentit de la tirania i **Hípies** protagonitzà una època de terror.

⁷ Tespis (tragèdia).

Retorn dels alcmeònides (aristòcrates). Inici del camí vers la democràcia radical

510: La reacció fou lògica: rebel·lió, l'any **510 a.e.a**, capitanejada per **Clístenes** (556-493), cap de l'antic clan familiar dels Alcmeònides, i secundada per Esparta (la gran potència militar, políticament estable, que fins ara havia vençut a totes les ciutat-estat comandades per tirans i restaurat als oligarques). Instal·lat en el govern d'Atenes, Clístenes, però, no seguí el dictat espartà; mantingué la **Constitució de Soló** i avançà vers l'establiment de la democràcia.

Esparta (essent rei **Cleòmenes**) i els oligarques locals, en un nou i darrer intent reaccionari, expulsen Clístenes. Es produeix un aixecament popular que expulsa els espartans i a les darreries del **s.VI a.e.a.**, amb **Clístenes** de nou en el poder, s'emprèn a Atenes la gran reforma política que coneixem amb el nom de **democràcia**:

1. L'Àtica es divideix en 10 territoris o **departaments** nous, que no es fonamenten en la precedent estructura tribal ni classista.
2. S'incorpora, per primera vegada, a les classes populars (treballadors) als òrgans de govern de l'Estat (tot i que es manté l'esclavitud). Per acollir als seus representants, la **nova Boulé** s'amplia a 500 membres, i esdevé l'òrgan de govern més important. Aquí es preparen els continguts de les sessions de l'**Assemblea (Ecclesia)**.
3. Queda instaurada la **isonomia** (tots els ciutadans són iguals davant la Llei).
4. Es promulga una llei anticorrupció i d'evitació dels excessos de poder personal: l'ostracisme (enviament a l'exili durant 10 anys als imputats). Una vegada a l'any cada ciutadà podia presentar a l'Assemblea (dipositant-lo a l'*Agora*) un tros de ceràmica amb el nom de l'implicat (*ostrakon*) o enemic, denunciant-lo anònimament i sense especificar de què se l'acusa; fet el recompte anual, si el denunciat totalitzava 6.000 *ostrakons*, se l'obligava a abandonar els país abans de 10 dies. L'ostracisme (exili) podia durar 5 o 10 anys, proporcionalment al número d'*ostrakons* amb el seu nom.
5. Al Nord, s'ajuda a la veïna ciutat-estat de Platea a independitzar-se de la confederació de Beòcia. Al Sud es manté a ratlla Esparta i als seus aliats del Peloponès; i s'aconsegueix la complicitat de Corint. També s'annexiona a Calcis.

Guerres Mèdiques (500-479 a.e.a.)

Coincidint amb aquest moment de camí vers la democràcia, apareixen els perses. La supervivència de totes les ciutats-estat gregues, amb règims polítics ben diferenciats i oposats, està en perill.

Al costat jònic oriental, la situació és convulsa. Els perses (Imperi Aquemènida o Mèdic), comandats per **Darios I el Gran** (550-486), estant envaint i annexionat les reeixides ciutats-estat jòniques. Just a l'inici del **segle V** a.e.a., Milet es revolta i demana ajut a Atenes (la qual hi envia 20 naus).

A l'any 494, la magnífica ciutat de Milet és arrasada i els medes emprenen una gran ofensiva contra Atenes i les illes de l'Egeu.

Es forma una lliga continental que s'enfronta als perses amb un comparativament molt reduït exèrcit, comandada per **Milcíades**, a la planura de **Marató**, al nord de l'Àtica (**a. 490**). De forma no pronosticable, els grecs en surten guanyadors.

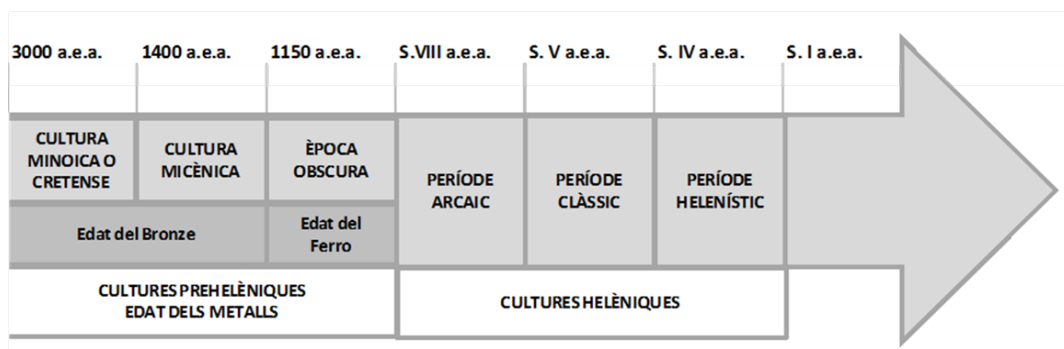
Preveient nous atacs, Atenes, amb **Temístocles**, es converteix en una important potència marítima.

A l'any **483** els perses (amb Xerxes al front) tornen a practicar una ofensiva i, malgrat la defensa espartana en el pas de les Termòpiles, arrasen Atenes. Són, però, novament derrotats (**batalla naval de Salamina**, a. **480**).

Un any més tard (**479**), després de perdre també a la **batalla terrestre de Platea**, els perses abandonen Grècia.

Segle V a.e.a. : Grècia, representada per Atenes. Període Clàssic

Grècia, tenint com centre Atenes, entra en la denominada **època clàssica**, en el curs de la qual inventarà i instaurarà la **democràcia** i es produirà un canvi en el pensar i en les arts que transcendeix fins el present.

L'Atenes de Pèricles (494-429 a.e.a.)

A partir de l'any **461**, **Pèricles** és escollit primer magistrat. Al llarg del seu mandat culmina la instauració de la democràcia.

1. Suprimeix les prerrogatives que els nobles tenien en monopolitzar l'**Areòpag**.
2. A la **Boulé** i l'**Ecclesia**, màxims òrgans o magistratures de l'estat, poden accedir-hi un major nombre de grups socials (tres classes socials). S'aboleix així la diferència entre rics i pobres, quan a l'accés als òrgans de l'estat, però aquesta pretesa igualtat només afecta als ciutadans d'Atenes (uns **40.000**).
3. S'estableix el sistema de *mistoforia* o pagament de dietes als ciutadans que, per pobres que fossin, havent estat escollits per fer de jurats o de membres del consell, poguessin rebre un jornal diari.

És certament un moment culminant i inèdit, però amb limitacions i contradiccions:

- La part més nombrosa de la població (**300.000**) no té accés ni a la **Boulé** (Consell) ni a l'**Ecclesia** (Assemblea), doncs només s'és ciutadà d'Atenes per naixement i descendència paterna i materna atenenca.⁸ Els **metecs** (estrangers), uns **70.000**, dedicats al comerç i la indústria, tampoc podien adquirir terres.
- Els **esclaus** (uns **115.000**), tot i que excepcionalment i comparativament protegits a Atenes, mancaven també de tots els drets polítics; podien optar a qualsevol ofici, formar part de l'exèrcit i comprar la seva llibertat i accedir a la categoria dels *metecs* (uns drets que no tenien, però, els esclaus que treballaven a les mines).
- Les **dones**, per molt que fossin filles de ciutadans, no podien votar ni intervenir en els organismes públics o estatals.⁹ Si pertanyien a una família rica, el seu lloc era romandre recloses en el *gineceu*. Si havien de guanyar-se la vida, només podien treballar en feines molt concretes: venedores, dides, parteres, ... Cas particular eren les **ballarines, músiques i prostitutes**, "mal considerades, però amb un grau superior de llibertat"¹⁰. Més excepcional era la condició de les denominades **hetaires**, generalment estrangeres, especialment cultes, que podien obrir un "*saló*" per acollir intel·lectuals i artistes, organitzar festes, banquets i tertúlies.¹¹

⁸ El fill de Pèricles, tingut amb Aspàsia, fou considerat sempre estranger. Aristòtil mai pogué ser ciutadà d'Atenes.

⁹ En una comèdia d'Aristòfan, *L'assemblea de les dones*, un dels personatges manifesta que la participació de les dones en la política és l'única aberració que encara no s'ha comés en la democràcia d'Atenes.

¹⁰ Arturo Pérez, *La civilització grega*, Anaya, Madrid, 1988, p.56.

¹¹ Aspàsia de Milet, fou durant molts la companya de Pèricles.

L'organització de la **justícia** (*dike*) estava especialment organitzada:

1. Els *arcons*, a l'inici de l'any (judicial), sortejaven entre 6.000 ciutadans (mascles majors de 30 anys) els noms que s'introduïrien a la **Heliea** (recipient on es dipositen les tauletes de bronze amb els noms i dates (patronímic i demos) dels escollits).
2. El dia bans de cada judici, un giny extreia, a l'atzar, els nom dels 500 jutges per procés (*heliastes*).
3. El matí del dia fixat (per tal d'impossibilitar que els imputats poguessin corrompre als jutges), tenia lloc un segon sorteig, per mitjà del **cleroterion**, mena de caseller de marbre amb fenedures horitzontals que contenia les tauletes d'identitat dels 500 candidats a jutges. Un mecanisme intern escollia a l'atzar (sistema de boles negres i blanques, declinant-se per conductes) els membres del jurat, entregant-los també una fitxa intercanviable per monedes¹².
4. Cas de jutjar-se un atenenc condemnat a l'ostracime, un tribunal especial (*Freattó*) era convocat en una platja, mentre l'imputat assistia al judici des d'una barca.
5. No existint la figura del fiscal de l'Estat, és l'acusació particular (feta exclusivament per un ciutadà) qui endega el procés judicial (en aquests cas no de forma anònima, com amb l'ostracisme). Si el denunciat resultava condemnat en el judici, l'acusador rebia la dècima part del patrimoni del sentenciat; si era absolt (en no obtenir la cinquena part dels vots en favor de l'acusació) havia de pagar les costes i indemnitzar al guanyador del judici (mil dracmes).
6. Tampoc hi havia advocats defensors. L'acusat s'havia d'autodefensar (tot i que podia contractar a un logògraf que li escrivís el text de defensa, el qual, cas de ser analfabets, s'havien d'aprendre de memòria).

Aquesta relativa o parcial **democràcia interior** contrasta (establint un precedent i constant) amb la **política imperialista** opressiva i repressiva vers les seves colònies exteriors.

Durant aquest període es restaura l'Acròpoli (a partir de l'any 450) i s'hi construeix el **Partenó** (447-432).

¹² 70% del jornal d'un treballador.

Conviuen, en un moment o altre, a l'Atenes del segle V a.e.a.: Protàgores d'Abdera (487-412), Zenó d'Elea (490-430), Sòcrates (470-399), Plató (428-348), Xenofont (431-354), Èsquil (525-456), Sòfocles (498-406), Eurípides (485-406), Aristòfanes (485-335) ... Quant als escultors i arquitectes: Fídies, Calicrates, Ictini,...

431-404: Guerra del Peloponès: enfrontament d'Atenes/democràcia i Esparta/oligarquia, pel domini de Grècia

404: Rendició d'Atenes. Fi de la Guerra del Peloponès.

404: Règim dels Treta Tirans: govern oligàrquic pro-espartà

Fi de la democràcia. Substitució dels règims democràtics de les polis vençudes per règims oligàrquics.

Críties (c. 460-403) [oncle de Plató] i camarades (*hetairoi*) encapçalen un govern a Atenes (dels 30 Tirans).

Purgues (mort i exili dels demòcrates).

Es redueix a 5.000 el nombre de ciutadans amb dret a ocupar càrrecs públics.

404-322: Restauració i declivi de la democràcia

404: assalt d'exiliats i assassinat de Críties.

Al llarg del segle IV a.e.a. el poble (*démos*) perd interès per participar en els afers públics a causa del procés involutiu que experimenta Atenes. El nombre de funcionaris pagats per l'estat (*misthós*) augmenta, els membres de l'Assemblea es professionalitzen i els magistrats esdevenen especialistes jurídics, els polítics practiquen l'art de la demagògia per atreure's el favor del poble, els *estrategos* només s'ocuparan dels assumptes de la guerra (militars professionals), els tecnòcrates financers prendran el regnes per intentar afrontar els problemes econòmics, ...

La pèrdua de la independència d'Atenes davant dels macedonis, el **322** a.e.a., tindrà com a conseqüència també la substitució de la democràcia per una nova oligarquia.

La restauració de la forma de govern democràtic devaluat, el **280** a.e.a., no serà sinó un pàl·lid reflex de la seva apassionada i apassionant experiència política anterior.

II. Sòcrates/Plató [s.V-IV a.e.a.], l'estranya parella

“El Sòcrates del que parla Plató, ... en el decurs d'aquesta odissea intel·lectual, a l'emprar críticament i sintetitzar les intuïcions dels seus predecessors, forjà una nova connexió amb una realitat intemporal, ara dotada també de significat filosòfic, no només de numinositat mística. En Sòcrates s'abraça amb confiança el pensament com força essencial de la vida i instrument indispensable de l'esperit. L'intel·lecte ha deixat de ser el mer instrument de sofistes i polítics, o la remota propietat de l'especulació física i l'obscura paradoxa, per convertir-se en la facultat divina per mitjà de la qual l'ànima humana no només pot descobrir la seva pròpia essència, sinó també el significat del món”.

“Sòcrates i Plató reformularen i restauraren en un nou nivell el que Homer i el que pel pensament arcaic havia estat una connexió inseparable entre allò empíric i allò arquetípic, i que, en els nous temps, el naturalisme dels físics jònics i el racionalisme dels eleates desafiaven cada vegada més, mentre que el materialisme dels atomistes i l'escepticisme dels sofistes havia eliminat per complet”.

R. Tarnas¹³

Contemporaneïtats i vigències culturals postfiguratives a l'època de Sòcrates-Plató (s. V-IV a.e.a.)

1. Vigència de la tradició homèrica i hesiòdica, més dels déus que dels herois mítics i de la influència doctrinal dels pitagòrics.
2. El materialisme jònic.
3. L'escepticisme sofista.

El Canvi cofiguratiu introduït per Sòcrates/Plató

1. Té lloc una revisió de l'heroi, passant del guerrer homèric a l'intel·lectual (l'heroi filòsof). No es cerca ni una venjança (*Ilíada*) ni un retorn a Ítaca (*Odissea*), sinó la conquesta de la Veritat absoluta, del Bé absolut i de la Belleza absoluta. No per mitjà de les armes (i de l'ajut dels déus) sinó de l'intel·lecte. Es cerquen **definicions** ben delimitades, revisió **crítica** de les antigues certeses,

¹³ Richard Tarnas, *La pasión de la mente occidental*, Atalanta, Vilür (Girona), 2012 (1991), p. 67.

troballa/construcció de **mètodes sistemàtics (lògics) per el pensar**. L'odissea passa a ser filosòfica.

2. Estableixen un postulat bàsic, apodíctic¹⁴ i epifànic o revelat (d'extensa vida i durada): el fonament últim del coneixement i dels criteris morals i estètics són les **Idees** eternes, essències arquetípiques, absolutes i perfectes “que existeixen en un nivell intemporal més enllà de les seves passatgeres manifestacions particulars i que en darrera instància no són accessibles als sentits, sinó únicament a l'intel·lecte. Aquests universals tenen una natura real que transcendeix la mera convenció o opinió humana, així com també una existència independent que transcendeix els fenòmens als que dona forma. Gràcies a la disciplina suprema de la filosofia, la ment humana (però) pot descobrir i conèixer aquests universals intemporals”.¹⁵ Aquesta serà, ininterrompudament, fins avui “*la passió (de fet una quimera) de la ment occidental*”.
3. **Individualisme**: Al costat i conjuntament amb els punts precedents, s'estableix un “nou ordre racional”, crític i humanista individual, sense paradoxalment abandonar “l'exaltada grandesa de les antigues deïtats mítiques”¹⁶.

“Un tal” Sòcrates (470 a.e.a. – 399 a.e.a.)

Vida de Sòcrates (c. 71 a.)

Disposem de tres fonts o testimonis directes: **Plató** (c.427-347)¹⁷, **Xenofont** (431-354)¹⁸ i **Aristòfanes** (448-380)¹⁹. Fonts indirectes i tardanes: **Diògenes Laerci** (c. 180-240 e.a.)²⁰.

469-70 a.e.a.: Neix a Atenes, *demo* d'Alopece (un suburbi a mitja hora a peu de la ciutat). Pare picapedrer/escultor; mare partera. Pertany a la classe dels *zeugites*, mitjana (artesans), la tercera i última classe dels ciutadans.

S'ignora si va ser escolaritzat (inclús és planteja la possibilitat que fos analfabet).

¹⁴ Absolutament cert, tot i que mai provat, i necessari.

¹⁵ Richard Tarnas, o.c., p. 65.

¹⁶ Id. P.66.

¹⁷ V. *infra*.

¹⁸ Xenofont, *Records de Sòcrates, Banquet i Apologia de Sòcrates*.

¹⁹ Aristòfan, *Els núvols* (a. 423 a.e.a.).

²⁰ Diògenes Laerci, *Sobre les vides, les opinions i les sentències dels filòsofs il·lustres*.

Als 18 anys (a. 452) rep formació militar i als 20, en comprar-se l'armadura i armes corresponents, esdevé *hoplita*.

Critó "s' enamora de la gràcia" del noi Sòcrates²¹ i inicia un període de "pederàstia pedagògica". Passa, successivament, a ser *eròmenos* d'Arquelau i alumne d'Anaxàgores i de Damó.

Anys 432, 424 i 422: Participa a les batalles de **Potidea** (432) (conflicte entre Atenes i Corint i aliats de la Lliga del Peloponès, a causa de tributacions abusives exigides per Atenes), de **Dèlion** (424) i d'**Amfípolis** (422), en la primera fase de la Guerra del Peloponès, amb sendes derrotes dels atenencs.

Fou amic i amant²² d'**Alcibiades (450-404²³)**, nebot de Pèricles, alcmeònida, general i polític conflictiu, vint anys més jove que Sòcrates. Una amistat que li comportà nombrosos contratemps.

Deixebles destacats: Plató, Xenofont, Antístenes, Euclides, Arístip, Fedó, Critó, Glaucó, Alcibiades, Críties,...

També conrea notables **enemics**: Aristòfanes, Mèlet, Anitos, Licó,...

Fora dels anys de campanya militar, mai es va moure d'Atenes ciutat, on practica la maièutica (ensenyar per mitjà de la interrogació, fent reflexionar/raonar cercant la **definició** explícita, clara i rigorosa de cada concepte o tema abordat, convidant a cercar el coneixement d'un mateix, escollir com comportar-se i tenir així accés a la felicitat interior (*eudaimonia*)).

Denunciat per corruptor de les joventuts i per impietat (se l'acusà falsament de proposar substituir els antics déus oficials, quan de fet en fou respectuós, però insinuant la conveniència de disposar d'una divinitat personal i no personificada). 220 vots blancs i 280 vots negres, en una primera votació; 140 i 360, respectivament, en segona votació. Condemnat a mort, desestimà fugir i ingerí el verí pertinent.

¿Fou Sòcrates un invent de Plató?

Sòcrates, "*personatge clau de l'obra de Plató*",²⁴ no va escriure res. Fou un xerramecaire (testimonia Plató) pur (avui en diem "tertulià"). Quan diem "Sòcrates va dir...", hem de dir "Plató va escriure que Sòcrates va dir o va fer".

²¹ Diògenes Laerci, *oc.*, II, V, 21.

²² V. Plató, *El convit*, 217 b-d.

²³ Assassinat.

²⁴ V. J. Ferrer Gràcia, *o.c.* p. 13.

Tot allò que de pretensió de ciència positiva tingueren *els primers* (els pre-socràtics), a partir de Sòcrates s'abandonà i s'iniciaren dos llargs mil·lennis d'obscurantisme i d'ensarronades. Segons sembla, Sòcrates fou, en definitiva, un autèntic predicador ètic (amb una praxis final exemplar)²⁵: es va dedicar a persuadir als homes (sic) que havien de viure de tal forma que l'ànima pogués retornar, en morir el cos, immediatament al cel.

¿Existí, realment, un personatge anomenat Sòcrates, que no va escriure mai res, però que sí passejava, menjava, bevia i xerramecava molt, fent preguntes a coneguts i a desconeguts?

¿És, Sòcrates, un personatge literari creat per Plató? ¿El testimoni de Xenofont és un fals testimoni? ¿El Sòcrates d'Aristòfanes, a "*Els núvols*" és només una caricatura còmica del personatge que monopolitza els Diàlegs de Plató?

Aristòtil no va veure-escollar Sòcrates; només cita autors que han dit que Sòcrates va dir i, ben probablement, hi afegeix continguts de pròpia inventiva. I no cal dir Diògenes Laerci.

Sòcrates existí. Però, ¿existí realment el Sòcrates que ens ofereix Plató?²⁶

De tant en tant sorgeix una serp d'estiu anomenada Shakespeare: "Les obres atribuïdes a Shakespeare no les escrigué William Shakespeare, sinó un desconegut personatge de nom William Shakespeare".

¿És aquest el cas de Sòcrates/Plató?

El mètode socràtic

Pel que fa a l'estratègia metòdica, Sòcrates (el Sòcrates de Plató) fou un sofista no degradat a retòric, que, a diferència dels sofistes professionals, no rebia cap remuneració a canvi de les seves interpel·lacions, bàsicament adreçades a gent jove, itinerant, mal girbats i descalços²⁷. El mètode pedagògic-dialèctic de patent socràtica (la *maièutica*), consisteix no en "adoctrinar", recaptant deixebles/fidels *acustimàtics* sinó en formular preguntes, successives, que, de forma dirigida, menessin el pensar dels interpel·lats a construir respostes "per-si-mateixos" (mètode de llevadora o

²⁵ Plató: *Apologia de Sòcrates*.

²⁶ La mateixa interrogació val per Homer, Pitàgores o Jesús. ¿Existí realment un personatge amb qualsevol nom (p.e. Jesús) que va fer i dir i li van passar fets extraordinaris (ser fill d'un déu, néixer d'una dona verge, caminar sobre les aigües, multiplicar pans i peixos, fer caminar a paralítics, ressuscitar morts, ressuscitar ell mateix i ascendir al cel,...), tots relatats un centenar d'anys més tard, mentre un contemporani atent als fet de l'època i lloc, Flavi Josefus, ni tants sols l'esmenta?

²⁷ Aristòfanes descriu als socràtics com "*gent poc curiosa en banyar-se*".

partera), havent prèviament consensuat, de forma sistemàtica i minuciosa²⁸, les **definicions** mínimes dels mots/conceptes que s'utilitzen en les preguntes i respostes que es faran.

Aquest mètode, llarg i tediós, esdevé un graó absolutament necessari. El fa servir Sòcrates per tal que els seus contertulians (dialogants) dedueixin la nocivitat de la retòrica, tant en relació a l'obtenció de coneixement com a la construcció d'un discurs ètic, neutralitzant així les defenses de la impostura, de la mentida.

Sòcrates és essencialment jònic (a diferència del seu paradoxal deixeble i apologista Plató, profundament pitagòric/"italià") i, com es veurà, mentider compulsiu.

El mètode socràtic és anamnèsic, analític primer i finalment inductiu (anar del particular al general), establint o delimitant definicions i conceptualitzacions ben acotades. (El mètode de Plató –en allò que Plató afegeix com autoria de Sòcrates– és, per contra, bàsicament analògic i transductiu (del particular al particular); un vertader pas enrere en el desenvolupament del pensar).

El sistema de Sòcrates

¿És possible donar a Sòcrates el que és de Sòcrates (i no és de Plató)?

Déu

Tot i tenir una especial preferència per l'**Apol·lo** oficial (i, en general, pel legalisme tradicional del panteó olímpic), proposà fer més cas a l'astuta saviesa del seu "col·legi" que a l'oraculitat de Delfos).

De cares enfora, però, cal mantenir un absolut respecte envers la religió popular/tradicional de la ciutat (Atenes).

Mentre Plató, com veurem, s'adherirà al corrent religiós místic-mistèric, Sòcrates roman fidel al corrent legalista-tradicional i ritualista²⁹ i a la racionalitat jònica.

El déu de Sòcrates és bàsicament **personal** (íntim), una interiorització raonada de la religió. Una opció que serveix als seus enemics per acusar-lo d'impietat i de pervertidor de la joventut.

²⁸ Gènere, classe, espècies,... fent un sistemàtic anàlisi diferencial de cada categoria (que en *el Flâneur* anomenem diagnòstic diferencial o DD). Un mètode que Aristòtil seguirà per aplicar-lo a les "ciències de la natura" que inaugurarà.

²⁹ V. *Mort de Sòcrates*.

Humà

Mortal amb capacitat de percepció (reflex de la realitat) i de reflexionar/pensar (dotat de ment), amb competència per escollir com comportar-se.

Psyche: on té lloc el coneixement intel·lectual.

Cosmos

Món/realitat

El primer escèptic.

El “món” tal com és (realitat, “allà-a-fora”), no és accessible.

El “món” tal com apareix en nosaltres, el que “veiem”/percepció pels sentits (“aquí-adins”) és una aparença.

Abandona, en aquest sentit, el racionalisme ingenu jònic i ensenya a aprofundir en l’anàlisi (crítica) dels fets i fenòmens acceptats.

Ètica

Sòcrates es manifesta reaccionari enfront de la moral sofística. Tal com hi ha lleis fixes en la natura, el llenguatge, ..., també n’hi ha d’haver pel que fa a com comportar-se. El que ha de regir és la virtut, no el vici.

Predicador moralista contumaç, parteix d’una interiorització legalista de la religió, confrontada però sempre amb la pròpia consciència (dimensió ètica), ben exemplificada en la seva forma de morir³⁰.

Fidel reflex d’aquest **bé fixe (bé Ideal**, concepte que assignem a Plató, però és de Sòcrates), hi ha els fets empírics, els comportaments dels humans, personals, individuals, particulars.

Les “bones accions”, això és l’ètica. Les bones accions són una varietat, aplicada, del **Bé absolut** (que és fixe, permanent, immutable). No es tracta d’un bé ni relatiu ni ocasional. Es tracta de la **Virtut**.

Les “males accions”, el mal, per contra, són una varietat de no aplicació del Bé absolut.

³⁰ V. Platón, *Apología de Sócrates*, Espasa Calpe, Madrid, 1989. Jenofonte, *Recuerdos de Sócrates*, Edicomunicación, Barna., 1986

En el món empíric podem comportar-nos be o malament. Depèn de si ens comportem amb saviesa o amb ignorància. Es tracta, en darrer terme, de la “**consciència**” individual, lliurement assumida, regint la pròpia conducta. Un punt aquest en el que Sòcrates introdueix la funció aconselladora del propi *daimon* (cal estar sempre atent al que et “diu” el teu *eudaimon*).

Estètica

No les coses belles, sinó la **bellesa en-sí**: allò Bell no és una característica particular de milers d'objectes (un noieta o una noia verge, els cavalls, els vestits, una lira, una rosa, ...); més enllà de totes les coses belles hi ha la Bellesa-en-sí-mateixa. “*És per la bellesa que totes les coses belles són belles*” (diàleg amb Cebes).³¹

Política

Crític i desenganyat de les pràctiques polítiques, militars i socials de la *Polis* atenenca, és alhora conservador en el manteniment dels déus públics i del sistema legislatiu imperant.

Estrictament legalista, fins executar ell mateix la condemna imposada.

El sentit del existir

Pensar, reflexionar, qüestionar, replantejar-se, dialogar/parlar,... El primer objectiu i sentit de la vida humana és “el saber”.³²

³¹ Plató, *Fedó* (100, E). Vegis, també, Xenofont, *Els memorables i Banquet*.

³² En aquest sentit és precursor del “*sapere aude*” renaixentista (o, millor, el lema renaixentista expressa el sentit socràtic.

III. Plató

Vida de Plató (a. C.427-347 a.e.a./80 anys)

Neix a Atenes (c. **427**). De noble, antiga, il·lustre i rica família àtica, tant per branca paterna com materna, immersa en totes les lluites polítiques.

Bona *schola* (Cràtil, seguidor d'Heràclit).

416: Té lloc el sopar a casa d'Agató, que Plató descriurà uns 30 anys més tard (385-84) a *El Convit (El Banquet, Simposi, ...)*³³, i al qual ell (Plató) indubtablement no hi era present (amb 11 anys d'edat).

415: mutilació dels *herma*, fet altament commocionant per un noiet de 12 anys.

Guerra de Sicília.

411: Cop d'estat.

407: Plató (20 anys d'edat) es troba amb Sòcrates (63 anys).

Deixeble (seguidor) de Sòcrates durant 8 anys.

404: el cap del règim dels Trenta Tirans és parent proper de Plató.

399: Sòcrates és condemnat a mort.

Plató no acompanya a Sòcrates a morir, fugint a Mègara durant 3 anys. Relació amb Euclides el Megàric.

396-388: Viatges a Egipte, Cirenaica (visita a Aristip de Cirene, al matemàtic Teodor,..), Itàlia meridional (relació amb els pitagòrics). Redacció dels Diàlegs de joventut (v. *infra*).

388: Passa a Sicília (sense descartar una estada prèvia a Atenes). El tirà de torn és **Dionisi I el Vell**, que manté a ratlla els cartaginesos i disposa d'una cort fastuosa i escandalosament "viciosa", segons Plató. A Siracusa coneix el jove **Dió**, cunyat del tirà, amb aspiracions de filòsof i polític. Dionisi I expulsa a Plató, embarcant-lo en una nau espartana que fa escala a l'illa d'Egina, en guerra amb Atenes. Plató és empresonat i venut com esclau. Un tal Aníceris (que Plató havia conegut a Cirene) el compra i allibera.

³³ V. Eulàlia Presas, "Notícia preliminar" a Plató, *Diàlegs*, vol. VI, Fundació Bernat Metge, Barna., 1983, p.p. 11-14.

387-367: Retorn a Atenes. Compra d'un gimnàs i terrenys al nord-est d'Atenes. Fundació de l'Acadèmia: primera escola-residència-aules-biblioteca-museu de Filosofia. Aquí dicta i escriu els diàlegs anomenats socràtics, però que són intensament platonians (comença també *La República*).

367: mor Dionisi I el Vell. **Dionisi II el Jove**, de 30 anys d'edat, el succeeix. Dió escriu a Plató per tal que torni a Sicília i l'assessori per dur a terme el millor govern. Ara és l'ocasió per posar en pràctica la ideologia de Plató sobre l'Estat. Dionisi escolta Plató. Dionisi veu en Dió i Plató a dos perillous rivals. Desterra a Dió. Empresona a Plató i l'expulsa.

366-361: Plató torna a Atenes. Escriu *Parmènides*, *Teetet*, *El Sofista*, *El Polític* i *Fileb*.

361: Dionisi II convida de nou Plató a tornar a Siracusa acompanyat d'alguns deixebles. Plató, novament "pica l'ham". Plató acudeix i intercedeix per Dió. Dionisi II dicta arrest domiciliari per Plató i els seus. Plató és finalment, de nou, expulsat cap Atenes.

[**360-357:** A Siracusa, Dió i alguns platònics organitzen un cop d'estat i instauren una nova **Tirania** de 3 anys de duració. Dió és assassinat per Cal·lip, un del platònics colpistes.]

360-347: Plató roman a Atenes i escriu els **Diàlegs de la Vellesa**.

Plató: una existència passant Apunts en net

A l'any **407** a.e.a., **Plató** té **20 anys** d'edat i **Sòcrates 63**. Durant 7-8 anys Plató escolta Sòcrates i pren apunts.³⁴ Sòcrates mor l'any 399, quan Plató té 27-28 anys d'edat. A partir d'aquest moment, tot i no acompanyar al mestre en el seu suïcidi (amagant-se a Mègara durant 3 anys), Plató s'autoproclama deixeble predilecte i portaveu únic de Sòcrates i passa la resta de la seva vida (52 anys) passant els apunts en net (un total d'una trentena d'obres, descartant les d'atribució dubtoses i les declaradament apòcrifes, en les que Sòcrates porta la veu cantant³⁵).

A destacar que l'obra primerenca de Plató, *Hípies menor*, porta el subtítol de "*Sobre la Mentida*". Tota una premonició o un programa d'autor.

³⁴ Podem dir que ha assistit a la "Universitat Sòcrates" un lapse de temps i a una edat convenient com per acabar amb la llicenciatura de socratisme.

³⁵ Només a *Les lleis*, Sòcrates no hi és present.

Obres de Plató

1. Diàlegs de joventut (399-389 a.e.a./ 28-38 a.) (època del viatges a Mègara, Cirene, Egipte i Itàlia)

Plató transcriu literalment (amb fidelitat) el que ha escoltat de Sòcrates, a Atenes.

- Hípies menor (sobre la Mentida i la Veritat)
- Alcibiades (sobre la Natura de l'humà)
- Eutífron (sobre la Pietat)
- Critó (Sobre el Deure cívic o Sòcrates a la presó)
- Hípies major (sobre allò Bell)
- Apologia de Sòcrates
- Laques (sobre el Coratge)
- Lisis (sobre l'Amistat)
- Càrmides (sobre la Saviesa/Temprança)
- Ió (sobre la *Ilíada*/Poesia)
- Protàgores (sobre els Sofistes)

2. Diàlegs de transició (a. 389-385/ 38-41 a.)

Època del primer viatge a Siracusa (Sicília). Amistat amb el jove Dió. Cort del tirà Dionisi primer. Fracàs del projecte. Plató es venut com esclau, a Egina, i rescatat per un conciudadà.

Comença a posar en boca de Sòcrates opinions, sobre les Idees i la Política, que són exclusivament de Plató.

- Cràtil (sobre l'exactitud/significat precís de les paraules)
- Eutidem (crítica/condemna de l'Erística sofista)³⁶
- Menó (sobre la Virtut i si és possible ensenyar-la)
- Menexen (parodia sobre les Oracions fúnebres)

³⁶ Tàctica de diàleg (controvèrsia/tertúlia/debat) que no cerca de descobrir la veritat, sinó de mostrar les incongruències lògiques del discurs de l'interlocutor amb l'únic objectiu de vèncer en la discussió.

3. Diàlegs de l'acadèmic (a. 386-370/ 41-56 a.)

Escrits durant els anys de l'Acadèmia. L'autèntic pensament de Plató. Sòcrates és emprat com titella.

- Fedó (sobre l'Ànima i el darrer dia de Sòcrates a la presó)
- Banquet (sobre l'Amor)
- La República (sobre Política/Justícia)
- Fedre (sobre la Bellesa i el destí de l'Ànima)

4. Diàlegs crítics de maduresa (a. 369-362/ 56-63 a.)

Èpoques d'il·lusió i de fracàs. Segon (369) i tercer (361) viatges a la cort de Dionisi II (Siracusa, Itàlia). Revisió crítica de la seva teoria de les Idees.

- Parmènides (crítica de la teoria de les idees)
- Teetet (sobre el Coneixement/Ciència)
- El Sofista (sobre Llenguatge, Retòrica i coneixement sobre el Ser)
- El Polític (sobre política i filosofia)

5. Diàlegs de vellesa (a. 361-347/ 64-78 a.)

Època de retorn a Atenes i a l'Acadèmia. Creixent desencís de Plató. Predomini de continguts místics-religiosos i pitagòrics. Plató sobre Plató.

- Fileb (sobre el plaer i el bé)
- Timeu (sobre Cosmologia)
- Críties (sobre l'antiga Atenes i el mite de l'Atlàntida)
- Les Lleis (sobre l'Estat/Ciutat ideal. Revisió pessimista de la República)
- Carta VII (sobre Plató/autobiografia)

En total 28 obres, descartades les d'autoria argumentadament dubtosa (*Cartes* altres que la VII, *Segon Alcibiades*, *Hiparc*, *Minos*, *Els Rivals*, *Tèages i Clitofont*) i els inequívocament apòcrifs (*D'allò Just*, *De la Virtut*, *Demòdoc*, *Sísif*, *Erixies*, *Axioc i Definicions*).

Platonisme (definit socràticament)

Platonisme: malaltia infectocontagiosa (viral), mantinguda durant 2.500 anys (transmesa de boca a orella, de generació en generació, i de papir a paper), d'efectes letals sobre el pensament occidental.

El Platonisme globalment considerat

TGRD (Teoria General de la Realitat Dual) o la Gran ensarronada³⁷

Deïtats i Idees fonamenten tot el sistema platònic. L'axioma fundacional és:

1. Hi ha els **déus, les Idees/Arquetips** (el Real "superior").
2. Hi han les **Ombres/Formes** (la Matèria, la realitat "inferior").

És a dir, en l'essencial, Plató és fermament pitagòric ("*sistema italià*"): realitat ideal, realitat empírica (v. Apunt "*Pitàgores*").

Amb Pitàgores-Plató s'acaba *Filosofia primera-primer* i comença *ensarronologia* incommensurable (pilar fundacional del *crístisme* i de la societat tancada)³⁸.

Amb Plató s'inicia la gran davallada, frenada i "mala fe"³⁹ del pensar i el fer. I això quan havíem quasi superat *mythos* i adquirit *Logos* (amb els pre-socràtics i la seva filosofia natural). Amb Pitàgores i Plató es torna a *mythos* (l'*interval lúcid* del *Logos* ha durat un segle i tardarà en recuperar-se 25 segles; mentre les conseqüències del *mythos* es mantenen al llarg de 2.500 anys i continuen).

Continua amb:

Apunt sessió 5^a (18 de gener de 2017)

Un mentider i feixista anomenat Plató

"*El sistema filosòfic de Plató*"

³⁷ De les tres Grans Ensarronades de la història del pensar humà, la més gran (de fet fundacional de la segona i germana de la tercera) és la platònica. La segona és JC (Jesucrist) i la tercera el SNP (Sistema Nacional de Pensions). També hi podem afegir, a una altra escala, els TDAH i un nombre incommensurable d'altres iniquitats o veritats oficials.

³⁸ V. Karl R. Popper: *La sociedad abierta y sus enemigos* (1945).

³⁹ Mala fe sartriana (v. J.P. Sartre, *El ser y la nada*, Alianza, Madrid).